

CSIRE MÁRTA – SZABÓ VERONIKA

Migrációs háttérű tanulók iskolai és nyelvi integrációja Ausztriában, kitekintéssel az ukrán gyermekek iskolai oktatására

Tanulmányunkban áttekintést adunk az ausztriai migráció rövid történetéről és aktuális helyzetéről, annak törvényi és intézményi háttéréről. Ezen belül részletesen foglalkozunk az iskolás gyermekek iskolai, nyelvi és kulturális integrációjával. Számos más országhoz hasonlóan az integráció kérdése Ausztriában is elsősorban nyelvközpontú, így kiemelten kezeljük a nyelvi integráció megvalósításának lehetőségeit. Áttekintjük az erre vonatkozó törvényeket és rendeleteket, különös figyelmet szentelve az ukrán gyermekek helyzetének. Az ismertetésen túl a 2018/2019-es tanévtől – elsődlegesen politikai döntés következtében megvalósuló – intézményi gyakorlat (német nyelvi kompetenciát mérő teszt, német felzárkóztató osztályok és kurzusok) hatásáról, valamint az oktatás szereplői és a szakemberek által megfogalmazott kritikákról is szó esik.

Kulcsszavak: Ausztria, nyelvi integráció, német nyelvi teszt, felzárkóztató osztályok és kurzusok, ukrán tanulók

Bevezető: a migráció története Ausztriában

Ausztria 20–21. századi történelmének fontos meghatározója volt a migráció, az ország történelmét ki-, be, át- és visszavándorlási hullámok jellemezték. A következőkben a 2. világháborút követő legfontosabb bevándorlási hullámokról adunk rövid áttekintést, amelyek jól illusztrálják, hogy a bevándorlás hosszú évtizedeken keresztül megszakítás nélkül jelen volt és van a mai napig Ausztriában.

Az 1945 utáni Európában a háború következtében közel 10 millió ember volt menekülőben, egy részük Ausztriában talált menedéket. Ugyanúgy az 1956-os forradalom után számos magyar menekült kapott politikai menedékjogot Ausztriában. Az 1960-as évek elejét Ausztriában gazdasági növekedés jellemezte, aminek következtében megnövekedett a munkaerő iránti kereslet. Ausztria erre úgy reagált, hogy szisztematikusan külföldről hozott munkaerőt (vendégmunkásokat), és több országgal kötött szerződést a munkaerő-toborzáshoz. Ennek következtében elsősorban Jugoszláviából és Törökországból számos külföldi munkavállaló érkezett az országba. Ez a bevándorlási hullám 1973-ban érte el első csúcsát. Az 1970-es évek gazdasági visszaesése után sok külföldi munkavállalót visszaküldtek származási országába, ugyanakkor a külföldi munkaerő foglalkoztatása továbbra is az osztrák munkaerőpiac része maradt. 1973 után a gazdaságban stagnálás következett be, ez a vendégmunkások számának jelentős csökkenéséhez vezetett. 1984-re közel 40 százalékkal csökkent a regisztrált külföldi munkavállalók száma, ugyanakkor nagy számban megindult a családgyegetítés (Faßmann, 2016).

A viszonylag alacsony bevándorlási számokkal jellemezhető éveket követően az 1980-as évek végén és az 1990-es évek elején ismét megemelkedett a bevándorlók száma. A vasfüggöny felszámolásával és a balkáni háborúk kezdetével újra jóval több menedékkérő és háborús menekült érkezett az országba. Ugyanakkor Ausztria erős gazdasági fejlődésének köszönhetően ismét megemelkedett a külföldi munkavállalók foglalkoztatása. A bevándorlók száma az 1990-es évek elején rendkívül megugrott. Ennek a bevándorlási csúcshoz vezetett véget a külföldi munkavállalókra és menedékkérőkre vonatkozó szigorúbb belépési és bevándorlási szabályozás. Az 1990-es évek közepétől Ausztria EU-hoz való csatlakozása (1995) után az Európai Unióból érkező bevándorlás növekedése dominált (Faßmann, 2016).

A következő bevándorlási hullám a 2010-es évek elejéhez köthető, kezdetben az Európai Unió államaiból érkező megnövekedett bevándorlás miatt, 2015-ben és 2016-ban elsősorban a Szíriából és Afganisztánból érkező menekülthullám, majd a 2022-es ukrajnai menekültáradat következtében. Egy 2023-as nyári statisztika szerint 2015 óta a következő három nemzetiség lélekszáma növekedett drasztikus mértékben: a román (+74 100), az ukrán (+71 000), és a szír (+70 900) (Statistisches Jahrbuch: 2023, p. 22.; Pressemitteilung Migration, 2023).

A migráció összetett témakörével kapcsolatban különböző kritériumok alapján lehet definiálni embercsoportokat, ezek lehetnek pl. az állampolgárság, az adott személy vagy a szülők születési helye stb. A bevándorlással kapcsolatos adatokról az osztrák statisztikai hivatal különböző indikátorok alapján rendszeresen pontos számadatokat közöl. A statisztikák összeállításánál során a következő fogalmakkal operálnak: *külföldi* (nem osztrák állampolgár), *migrációs háttérű személy*, *osztrák* vagy *külföldi állampolgár*, *Ausztriában* vagy *külföldön született személy*, ill. két indikátor kombinációja is megtalálható (pl. külföldön született osztrák állampolgár). A bevándorlók számáról és az összlakosságon belüli arányáról tehát ezekből a számadatokból alkothatunk képet. Így 2023. január 1-jei adatok szerint Ausztria összlakossága 9 104 772 fő volt, ebből körülbelül 1 729 820 millió külföldi állampolgár, ami az ország lakosságának 19%-a. A külföldön született személyek száma 1 975 860 fő, ez a lakosság 21,7%-t teszi ki (Statistisches Jahrbuch, 2023, pp. 20–22).

A *migrációs háttérű személy* fogalmát az osztrák statisztikai hivatal az ENSZ 2014-es ajánlása szerint definiálja, ebbe a csoportba tartoznak azok a személyek, akiknek mindkét szülője külföldön született, függetlenül az adott személy jelenlegi állampolgárságától. E szerint az indikátor szerint a 2022-es év átlagát tekintve körülbelül 2,352 millió migrációs háttérű ember élt Ausztriában, ami több, mint a magánháztartásokban élő összlakosság egynegyede (26,4%) (Statistisches Jahrbuch, 2023, pp. 20–22.; Hardi & Patay, 2018).

Az integráció törvényi és intézményi háttere

A jelenlegi osztrák bevándorláspolitikát a következő törvények határozzák meg: az idegenrendészeti törvény (Fremdenpolizeigesetz, 2005), a letelepedési törvények (Niederlassungs- und Aufenthaltsgesetz, 2005), a menekültügyi törvény (Asylgesetz, 2005) és az ún. integrációs törvény (Integrationsgesetz, 2017). Ezek közül csak az utóbbit ismertetjük röviden, mivel a nyelvi és kulturális integráció alapjai ezen

törvényben vannak részletesebben lefektetve. Az integrációs törvény egy 2017-ben elfogadott törvénycsomag, amelynek 2. fejezete foglalja össze az integrációs intézkedéseket. Ezek közül a bevándorlók (menekültek, oltalmazottak, üldözöttek) nyelvi és kulturális integrációjáról a törvény 4. §-a rendelkezik, és lefekteti, hogy az ezzel kapcsolatos intézkedések végrehajtója, továbbá a német-, illetve kultúráközveztítő kurzusok szervezője az Osztrák Integrációs Alap (*Österreichischer Integrationsfond, ÖIF*). Bár az ÖIF rendeletei elsősorban a 15. életévüket betöltött menekültekre, oltalmazottakra és harmadik országbeli állampolgárokra vonatkoznak, jól illusztrálják, hogyan próbálja a politika végrehajtani a bevándorlókra vonatkozó nyelvi és kulturális integráció folyamatát, ezért ezzel részletesebben foglalkozunk.

Az ÖIF-et az ENSZ Menekültügyi Főbiztossága és az osztrák belügyminisztérium alapította az ENSZ menekültügyi alapjaként 1960-ban. (Alapításának oka az 1956-os magyar forradalom és szabadságharc, illetve az ezt követő menekülthullám volt.) Az ÖIF-et elsősorban az osztrák Európai és Nemzetközi Ügyek Minisztériuma finanszírozza. Feladatkörébe tartozik a fent említetteken kívül az EU 2014-ben létrehozott Menekültügyi, Migrációs és Integrációs Alapja által finanszírozott projektek irányítása. Az ÖIF minden osztrák tartomány fővárosában működtet integrációs központot. 2021 óta a menedékjoggal és oltalmazotti státusszal rendelkező személyek központi kapcsolattartója Ausztriában.

Az ÖIF az Osztrák Köztársaság intézménye, számos más szervezettel működik együtt az ausztriai integráció és migráció területén. Az integrációval kapcsolatos rendelkezések és ügyintézés területén nyújt segítséget a menekülteknek. Tanfolyamokat kínál számukra a társadalmi értékek megismeréséről, és segít a befogadó országban való orientációban. Finanszírozza és szervezi a némettanfolyamokat és nyelvvizsgákat, és közvetít a bevándorlók és a nyelvkurzusokat kínáló oktatási intézmények között.

Ahogy a legtöbb európai ország integrációval foglalkozó intézményei és rendelkezései, az ÖIF is a *nyelvi integrációban* határozza meg a társadalomba és a munkaerőpiacra történő beilleszkedés egyik legfontosabb kritériumát. Az integrációs törvényben foglaltak szerint az ÖIF felelős a menekültügyi törvény alapján tartózkodási joggal rendelkező, 15. életévüket betöltött személyek számára szervezett némettanfolyamokért. A kurzusok az alfabetizációtól az Európai Referenciakeret szintjeinek megfelelően egészen C1-es szintig vehetőek igénybe. Az ÖIF pénzügyi támogatás formájában finanszírozza és teszi lehetővé a célcsoporthoz tartozó személyek számára a német nyelvtanfolyamokon való részvételt, ehhez a támogatásban részesülőknél finanszírozási megállapodást kell kötniük az ÖIF-fel. A német nyelvtanfolyamok az ÖIF curriculumai alapján zajlanak. Az A2-es nyelvi szinttől kezdve kötelező egy ÖIF-vizsga letétele a nyelvi szint teljesítésének ellenőrzésére. A némettanfolyamok és az ÖIF-vizsgák ingyenesek a résztvevők számára (ÖFI, 2023a, 2023b).

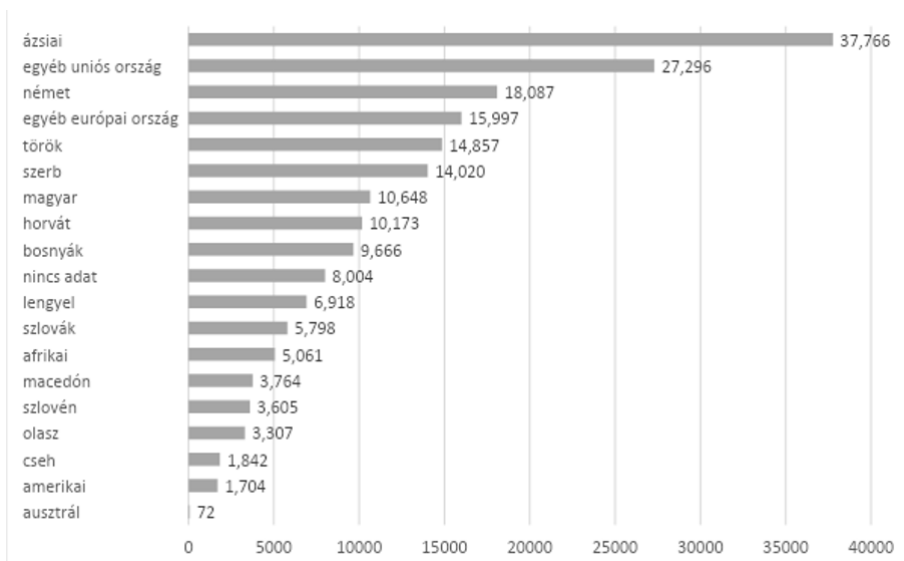
Az ÖIF tehát a 15 évnél idősebb ausztriai bevándorlók nyelvi és társadalmi integrációját hivatott elősegíteni. A migrációs háttérrel rendelkező gyermekek oktatásáról és nyelvi integrációjáról az oktatási és az oktatásszervezési törvény rendelkezik, amelyről a későbbiekben részletesebben esik szó.

Migrációs háttérű tanulók Ausztriában

Ami az Ausztriában élő migrációs háttérű tanulókat illeti, a statisztikák itt az állampolgárságot és az elsődlegesen használt nyelvet listázzák (*erstgenannte im Alltag gebrauchte Sprache*), nem különböztetve meg az uniós és nem uniós állampolgárokat. A 2022/2023-as tanévről még nem, de a 2021/2022-es tanév kezdetéről már vannak statisztikai adatok (Statistik Austria Schulstatistik, 2022), eszerint Ausztria tanulóinak 17,9%-a, a főváros tanulóinak pedig 33,1%-a nem osztrák állampolgárként kezdte a tanévet. Ez a statisztika még nem tartalmazza a 2022-es tanév során Ausztriába menekült ukrán diákokat, akikről később lesz szó. Az 1. ábra alapján összességében a legtöbb nem osztrák állampolgárságú tanuló ázsiai vagy nem uniós országból származik 2021 szeptemberében.

1. ábra

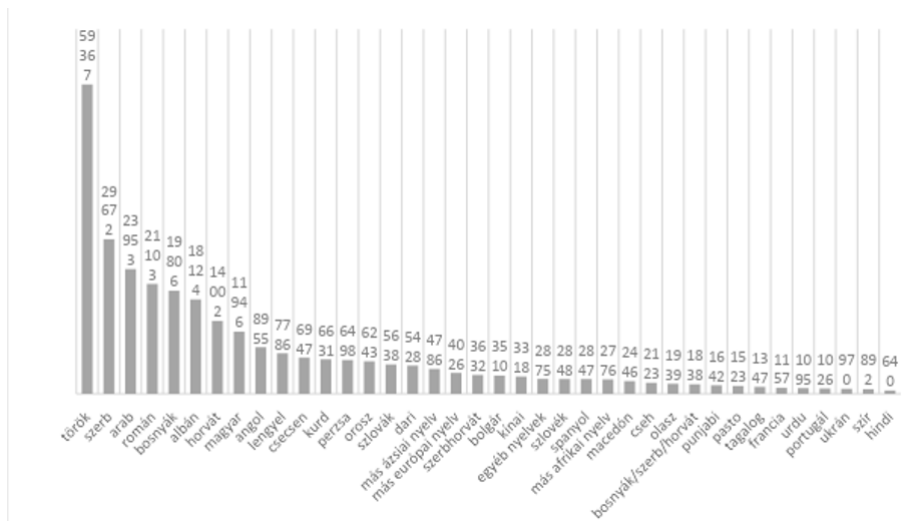
A nem osztrák állampolgárságú tanulók megoszlása állampolgárság szerint Ausztriában a 2021/2022-es tanévben (saját ábra a Statistik Austria Schulstatistik, 2022 adatai alapján)

Ha a tanulók elsődlegesen használt nyelvét nézzük, a 2021/2022-es tanév elején 27,7%-uknak nem a német volt az elsődlegesen használt nyelve. Ahogyan a 2. ábrából is látszik, a legtöbben törökül, szerbül vagy arabul beszéltek a 2021-es szeptemberi adatok szerint. A fővárosban kifejezetten magas volt a nem német első nyelvű tanulók aránya: a diákok több mint fele, 56,2%-a. (Ha valakinek nem német az első nyelve, az nem feltétlenül jelenti a német nyelv nem megfelelő ismeretét, a statisztikák ezt itt nem tartalmazzák.)

2. ábra

Az elsődlegesen használt nyelv a 2021/2022-es tanév elején az Ausztriában tanulók körében (saját ábra a Statistik Austria Schulstatistik, 2022 adatai alapján)

Az ukrán gyermekek érkezésével a nem német első nyelvű tanulók száma növekedni kezdett. 2022. június 7-től összesen 10883 Ukrajnából menekült gyermeket és fiatal tanítottak osztrák iskolákban, közülük 4666-ot az első négy osztályban (*Volksschule*), 4850-et 5–8. osztályig és 1367-et 9. osztálytól (Pressemitteilung Schulstatistik, 2022). Számuk 13149-re növekedett 2023 februárjára az Osztrák Sajtóügynökség (Austrian Presse Agentur, APU) jelentése szerint (APU, 2023).

Már a 2015-ös nagy menekülthullám megmutatta: az új igényekre gyorsan kell reagálni, a német nyelv nem megfelelő szintű ismerete miatt a migrációs háttérű gyerekek hátrányba kerülhetnek. Az iskolák eleinte maguk szerveztek nyelvi fejlesztő tanfolyamokat, de problémát jelentett ezeknek a finanszírozása. Ráadásul az iskoláknak folyamatosan alkalmazkodniuk kellett az új tanulókhoz, és nagy volt közöttük a fluktuáció (Werlberger, 2020). A törvényhozók a nemzetközi mérések adataira hivatkozva már 2017-ben megkongatták a vészharangot: a 2016-os PIRLS-méréseken látszott, hogy Ausztriában különösen nagy a különbség a migrációs háttérrel rendelkező és a nem migrációs háttérrel nem rendelkező 4. osztályos gyermekek olvasási készségei között. Az Oktatásért, Tudományért és Kutatásért felelős Minisztérium (*Bundesministerium für Bildung, Wissenschaft und Forschung*, a továbbiakban röviden BMBWF) munkatársai által összeállított, az iskolavezetőknek szóló brossúrájának adatai alapján a hazai mérések is hasonló eredményeket mutattak (BMBWF, 2019).

A 2017-es választások után az ÖVP (a keresztény konzervatív párt) az FPÖ-vel (a radikális jobboldali párt) lépett koalícióra, ez a politikai változás pedig az osztrák jobboldal által régóta hangoztatott elvek térnyerésének kedvezett. Ennek eredményeként az osztrák szövetségi kormány módosította az oktatási törvényt, és az integráció elősegítésének jelszavával létrejöttek az úgynevezett német nyelvi felzárkóztató

osztályok (*Deutschförderklassen*) és kurzusok (*Deutschförderkurse*). A 2018/2019-es bevezetési évben az általános iskolások (1–4. osztály) számára, a 2019/2020-as tanévtől kezdve a középiskolák és politechnikumok diákjai számára is (Werlberger, 2020). Ez a környezet fogadta 2022-ben a háború elől menekülő ukrán gyermekeket és fiatalokat is.

Az oktatásra vonatkozó törvények

Ausztriában a következő két legfontosabb törvény vonatkozik az oktatásra:

- az 1985-ös szövetségi törvény az oktatás és nevelés rendjéről az oktatásszervezési törvény hatálya alá tartozó iskolákban (németül: *Bundesgesetz über die Ordnung von Unterricht und Erziehung in den im Schulorganisationsgesetz geregelten Schulen*, azaz *Schulunterrichtsgesetz, 1985*, a továbbiakban röviden SchUG).
- az 1962. július 25-i szövetségi törvény az oktatásszervezésről (németül: *Bundesgesetz vom 25. Juli 1962 über die Schulorganisation*, azaz: *Schulorganisationsgesetz, 1962*, a továbbiakban röviden SchOG). Ezek a törvények meghatározzák az iskolába való felvétel módját és a tanítás rendjét is, továbbá vonatkoznak a migrációs háttérrel rendelkező gyermekekre is.

Az iskolakötelezettség az ukrán gyermekek szemszögéből

Az iskolakötelezettségi törvény (Schulpflichtgesetz 1985, SchPG) 1. cikk 1. §-ának (1) bekezdése szerint minden olyan gyermek, aki tartósan Ausztriában él, tanköteles, és köteles legalább kilenc évig iskolába járni (SchPG 1. cikk, 3. §). A felelős minisztériumnak az ukrán háború kapcsán 2022 áprilisában kiadott harmadik tájékoztató levelében (BMBWF, 2022a) hangsúlyozza, hogy az osztrák szövetségi kormánynak az ideiglenes tartózkodási jogról szóló rendelete értelmében az Ukrajnából menekült gyermekek és fiatalok 2023. március 3-ig ideiglenes tartózkodási joggal rendelkeztek, amely bizonyos feltételek mellett 6 hónappal, de legfeljebb egy évvel meghosszabbítható. Így az ausztriai tankötelezettségre vonatkozó rendelkezések az Ukrajnából származó tanulókra is vonatkoznak. Tehát például a 2022 márciusában Ausztriába érkezett gyermekek lehetőség szerint azonnal, de legkésőbb 2022 szeptemberétől kötelesek voltak osztrák iskolába iratkozni, amennyiben szeptember 1-jéig betöltötték a 6. életévüket. A tájékoztató levél szerint a 2022-es tavaszi tanévben és a 2022/2023-as tanévben igyekeztek támogatni az ukrán iskolás gyermekeket abban, hogy online formában bekapcsolódhassanak az ukrán oktatásba is. Lehetőséget kellett teremteni az ukrán tanulók számára arra is, hogy az iskolai infrastruktúrát (pl. tantermek, WLAN, munkaeszközök, informatikai eszközök) az iskolán kívüli órákban az ukrán oktatási rendszerben való részvételre használják.

Az anyanyelvi oktatás, bármely nyelv, így az ukrán nyelv esetében is lehetséges Ausztriában, önként, heti néhány órában. Ehhez a szülők részéről regisztrációra van szükség (meghatározott számú anyanyelvi tanuló szülőjének kérvénye szükséges hozzá, illetve bizonyos iskolák vannak kijelölve nyelvenként, ahová a gyermekeknek jelentkezniük kell). 2022 tavaszán és 2023-ban is kínáltak ilyen lehetőséget az Ukrajnából menekült diákok számára, őket a szintén menekült ukrán tanárok is taníthatták.

Azok az ukrainai tanulók, akik már nem tanköteles korúként érkeztek Ausztriába (tehát elmúltak 15 évesek), különösen azok, akik az ukrán iskolarendszer követelményeinek megfelelően a 2022-es tanévben kívántak érettségizni, szintén kaphattak nyelvi támogatást az iskoláktól, amennyiben volt/van erre kapacitás. A 2022/2023-as tanévben a nem tanköteles korú, németül kevésbé tudó menekült fiatalok számára átmeneti német felzárkóztató évfolyamokat lehetett indítani.

Ami a taneszközöket illeti, rövid német–ukrán szótárt, ukrán közvetítő nyelvű német tankönyveket, emellett ukrán nyelvű matematika, ukrán, angol könyveket tettek ingyenesen elérhetővé online, és az állam anyagilag is támogatta az intézményeket a taneszközök beszerzésében.¹ A felelős minisztérium ingyenes videó- és telefonos tolmácsolást biztosított ukránul az oktatási intézményeknek.

Nemcsak az iskolakötelezettség érvényes az ukrán gyermekekre a törvények szerint, hanem az úgynevezett országos kompetenciaméréseken való részvétel is. Kivételt képeznek az elégtelen nyelvtudás miatt különleges státuszba sorolt tanulók (BMBWF, 2022b).

A különleges státusz

Az osztrák oktatásban kiemelt szerepet kap az oktatás nyelve, a német. A SchUG 2. cikk 4. §-sa kimondja, hogy az a gyermek, akinek némettudása a 2018-as évre kidolgozott általános német nyelvi teszt alapján nem éri el az elégséges szintet (lásd később), különleges státuszú tanuló lesz, nem értékelendő osztályzattal, csak abban az esetben, amennyiben jól teljesít (SchUG, 5. cikk, 18. § (149) bekezdés), és nyelvi fejlesztésben kell részesíteni (SchOG, 1. cikk, 8h §). Ezek vonatkoznak az ukrán gyermekekre is. A tanköteles gyermek csak akkor vehető fel különleges státuszú tanulóként, ha az iskolaérettségi vizsgálaton megfelelt, de az előírt nyelvi teszten olyan eredményt ért el, amely rendes tanulóként való felvételét nem teszi lehetővé. A teszt alapján különleges státuszba sorolt tanulók nyelvtudásának további felülvizsgálatára ezután minden félév végén kerül sor. Ez határozza meg, hogy a tanulónak a következő félévben milyen német nyelvi támogatásra lesz szüksége. A különleges státusz maximális időtartama két év (egy év további egy év hosszabbítással). Két év után a gyermek akkor sem kap külön fejlesztést, ha nyelvtudása nem elégséges. Ezután ugyanúgy értékelik minden tantárgyból, mint a normál osztályba járó társait.

Annak, hogy egy különleges státuszú gyermek nem kap valódi bizonyítványt, a gyermek jövője szempontjából is következményei vannak. A SchUG 6. cikk 25. § (5d) bekezdése szerint egy gyermek csak akkor mehet tovább felsőbb osztályba, ha az iskolalátogatási igazolásában vannak jegyek, és azok között nincs *nem megfelelt* értékelés. Tekintve, hogy a gyermek a rendes oktatási órák nagy részén nem tud részt venni, hiszen azok rovására német felzárkóztatásban részesül (lásd később), gyakran előfordul, hogy nem értékelhető. Így akkor is évet ismétél, ha a német tesztje tanév végére eléri a megfelelő szintet. Az alapfokú képzés minden szintjén, de a képzési szintek közötti váltásban kifejezetten

¹ Tananyagok, taneszközök ukrán gyermekek számára ingyen letölthetők például a Veritas Kiadó honlapjáról: <https://www.veritas.at/ukraine?fbclid=IwAR3e9zqqIr19Ct-kOALe2bqu5ij9cRVUclE3d7eQ-naT00ea81T9C0EGtrM#sba-info> (2023.09.27.)

problematis ez. Mint már említettük, Ausztriában a *Volksschule* (általános iskola 1–4. osztály) elvégzése után kerülhetnek a gyermekek a következő iskolatípusba (alsó szintű középfokú oktatás 5–8. osztályig, ez lehet általános iskola felső tagozata vagy középiskola alsó tagozata), majd valamely középiskola felső tagozatán tanulhatnak tovább. Ha például a gyermek 4. osztályos korában még különleges státuszú volt, 2023-ig nem léphetett át a középfokú oktatás alsó tagozatába, évet kellett ismételnie, amely nem csökkentette, hanem növelte hátrányait és tanulási motivációját. Így az is előfordulhatott volna, hogy egy 4. osztályos ukrán gyermek háromszor járja a negyedik osztályt: Ukrajnában a 2021/2022-es tanévben, Ausztriában a 2022/2023-as és a 2023/2024-es tanévben akkor is, ha saját magához képest jelentős fejlődést mutatott, vagyis a 2022/2023-as tanév végére megtanult németül. 2023. június 26-án még arról cikkezett a sajtó, hogy több száz ukrán gyereknek kell évet ismételnie emiatt (lásd pl. az *Österreichischer Rundfunk*, azaz az Osztrák Rádió és Televízió írott anyagát, ORF, 2023).

A törvényhozók jó helyzetfelismerését mutatja, hogy a 2023-as tanév végére mégis lehetővé vált az ilyen gyermekek (döntően ukránok) számára is a bizonyítvány kiállítása és a továbbtanulás. A törvényhozás improvizatív jellegét ugyanakkor jelzi, hogy ez az érintettek számára is a médiából derült ki, ráadásul röviddel a bizonyítványosztás előtt, 2023 júniusában. Így az érintett gyermekek miatt az iskolákban azonnali osztályozó értekezleteket kellett összehívni, és ha kapott is bizonyítványt a tanuló, már igen nehézé vált számára megfelelő középfokú iskolát találni (Ausztria vezető országos közéleti napilapjának, a *Der Standard*nak az erről szóló cikke június 27-én kelt, azaz egy nappal azután, hogy a sajtó még ezen gyerekek buktatásáról beszélt, lásd *Der Standard*, 2023).

SchUG 6. cikk 25. § (5d) bekezdése az elsős tanulókra nézve is kifejezetten diszkriminatívnak mondható. Ugyanezen törvény 25. § (3) bekezdése kimondja, hogy az 1. és 2. évfolyam normál státuszú tanulói teljesítménytől függetlenül jogosultak a következő magasabb évfolyamba lépni. Pontosabban a 2. évfolyam azon tanulói jogosultak, akiknek bár az éves bizonyítványában két vagy több kötelező tantárgyból a *nem megfelelt* osztályzat szerepel, azonban az osztályozó értekezlet szerint a többi kötelező tantárgyból megfelelnek a magasabb évfolyam tanítási óráin való részvétel követelményeinek. Ez a (3) bekezdés ugyanakkor csak a normál státuszú tanulókra vonatkozik. Az (5d) bekezdés szerint a felsőbb osztályba való továbblépés automatikus lehetősége nem alkalmazható a német felzárkóztató osztály diákjaira. Vagyis konkrét példával: egy az első tanév végén a kötelező tárgyakból gyenge eredményt elérő elsős osztrák gyermek mehet tovább második évfolyamba, a tanórák nagy részén önhibáján kívül részt sem vett, de magát év végére németből megfelelő szintre felhozó nem német anyanyelvű gyermek viszont a törvény szerint nem feltétlenül (csak akkor, ha a többi tárgyból kap értékelést, és ezek között nincs *nem megfelelt* minősítés).

A 2022/2023-as tanévben még nincs hivatalos adat a különleges státuszú tanulók számáról. A statisztikai adatok (Statistik Austria Schulstatistik, 2022) szerint a 2021/2022-es tanévben Ausztria összesen 1 139 244 tanulójának 3%-a, vagyis 34 210 gyermek kapott különleges státuszt. Legmagasabb százalékban a kisiskolások, azaz az 1–4. osztályosok között volt különleges státuszú, a gyermekek több mint 8%-a. A lakosság nemzetiségi összetételének megfelelően a fővárosban a legmagasabb a különleges státuszú gyermekek száma: az összes közoktatásban tanuló 5,1%-a, a kisiskolások 14,3%-a különleges

státuszú Bécsben. Konkrétan tehát egy 22 fős bécsi általános iskolai osztályból legalább hárman különleges státuszúak. Tekintve, hogy ezen gyermekek nem egyenletesen oszlanak el az iskolák között, előfordulhat, hogy bizonyos osztályokban még magasabb ez az arány. A különleges státusszal stigmatizált gyermekek száma évről évre növekszik a statisztikák szerint, a 2019/2020-as tanévben 3200-zal kevesebb diákot soroltak különleges státuszba (Statistik Austria, Schulstatistik, 2022).

A német nyelvtudás mérőeszköze, az úgynevezett MIKA-D-teszt

A német felzárkóztató osztályba vagy német felzárkóztató kurzusra való beosztás az úgynevezett MIKA-D egységes képességmérő standardizált teszteljárás alapján történik (*Messinstrument zur Kompetenzanalyse – Deutsch [Kompetenziaelemző mérőeszköz – német nyelv]*, Eder & Griesmayr, 2020). A MIKA-D-teszt felvételére az óvodából érkező gyermekek esetében akkor kerül sor, ha a választott iskolában zajló iskolaérettségi vizsgálaton (amelyre a megelőző tanév januárjában szokott sor kerülni) a pedagógusnak kétségei támadnak, hogy a gyermek megfelelően tud-e németül, azaz tudja-e majd követni a tanóra menetét. Ilyenkor lehetőség van egy háromperces nyelvi kompetenciateszt (MIKA-O) formájában önkéntes előzetes felmérés elvégzésére, de általában a gyermeknek egy új időpontban mindenképpen részt kell vennie a komplett nyelvi mérésen. Igaz ez azokra is, akik tanév közben csatlakoznak az oktatáshoz, mint például az ukrán gyerekek.

Bár a teszten való részvételre elvileg az elégtelen némettudás miatt lehet kötelezni a gyermeket, a szülői panaszok szerint a gyakorlatban olyan gyerekeken is elvégzik, akik vagy akiknek szülei külföldön születtek – függetlenül nyelvtudásuktól, állampolgárságuktól és attól, hogy jártak-e osztrák óvodába (Antidiskrimierungsstelle Steiermark, 2021). A visszaélések háttérében az áll, hogy nincsenek egzakt kritériumok: sem rendelet, sem törvény nem szabályozza egyértelműen és objektíven, mit jelent az „elégtelen” nyelvtudás, ami alapján a tesztre kiválasztják a gyerekeket.

A tesztnek korosztálytól függően kétféle változata létezik: egy az alapfokú oktatáshoz (1–4. osztályig, „MIKA-D alapfok”) és egy a középfokú oktatáshoz (5. osztálytól, a „MIKA-D középfok”). A MIKA-D-tesztet csak olyan személy végezheti, aki részt vett egy rövid továbbképzésen, és elsajátította a teszteljárást. Szakértők szerint azonban ez a néhány órás tanfolyam nem igazolja eléggé az adott személy nyelvi diagnosztikai kompetenciáját, különösen, mivel nem csak levezetnie, hanem értékelnie is kell a MIKA-D-tesztet (Glaboniat, 2020).

A MIKA-D-tesztet a fent leírtak szerint ugyanazok a pedagógusok végzik és értékelik, akik a gyermeket a teszt elvégzésére kötelezték. A felelős minisztérium által az iskolaigazgatónak küldött tájékoztató alapján (BMBWF, 2018) a MIKA-D teszt eredményei az adott tanuló rendkívüli státuszának megszűnéséig az iskola telephelyén maradnak, így a szülők és a gondviselők nem láthatják és nem is érthetik meg gyermekük eredményét. Fellebbezésre nincs lehetőség – állapítja meg állásfoglalásában az A Német mint Idegen Nyelv/Második Nyelv Osztrák Szakmai Szövetsége, (*Österreichischer Verband für Deutsch als Fremdsprache/Zweitsprache – ÖDaF*, 2018).

A MIKA-D-teszt felvételének időtartama legfeljebb 30 perc. Ez meglehetősen hosszúnak tűnhet például egy óvodás, az iskolai környezethez még nem szokott gyermek számára. Elméletileg azt volna hivatott tesztelni, hogy a gyermekek képesek-e követni

a tanóra menetét. A várakozásokkal ellentétben azonban a MIKA-D túlnyomórészt nem a receptív, hanem a produktív készségeket célozza, így elmondható, hogy a nyelv-elsajátítási folyamat összetettségét a MIKA-D nem veszi figyelembe. A szülőknek szóló tájékoztató alapján (MIKA-D, 2022) az alapfokú MIKA-D teszttel különböző területeket mérnek: a szókincset képleírasi feladattal, azaz a gyermeknek meg kell neveznie dolgokat a képen, majd nyelvi produkcióját a képpel kapcsolatos kérdések megválaszolásával tesztelik. Ezután képsorokról kell történetet mondania. A receptív készséget a mondatmegértési tesztfeladat vizsgálja: a tanító a gyermeknek mond egy mondatot, neki ezután négy képből ki kell választania azt, hogy melyik illik a mondathoz. A középfokú MIKA-D teszt kiegészül még egy területtel: a gyermeknek két szövegben ki kell töltenie a hiányzó részeket.

A felelős minisztérium honlapján 22 nyelven elérhető a teszt rövid leírása, valamint azt is ígérik, a teszt nyelvészeti alapjairól szóló tájékoztatót is ingyen elérhetjük (Eder & Griesmayr, 2020). Az osztrák államra amúgy is jellemző, hogy bárki számára elérhető, ingyenes adatokkal és információkkal igyekszik tájékoztatni a lakosságot. Legtöbbször ezek az adatok sok nyelven elérhetők, így az ukrán menekültek számos információt kaphatnak ukránul is. A letölthető néhány oldalas szövegben azonban nem kapunk részletes indoklást a teszt összeállításáról, az eredeti tesztet titkosan kezelik. Pusztán arról van szó, hogy a német grammatikairás több mint 100 éves hagyományainak megfelelően definiálják a mondat részeit, és külön kiemelik az ige helyét a mondatban, azt sugallva, hogy ennek helyes használata a német nyelvtudás legfőbb fokmérője. Felhívják a figyelmet arra, hogy a gyermek grammatikailag hibátlan teljesítményre sem kap mindig pontot, ha produkciója olyan rövid, hogy abból nem deríthető ki egyértelműen, hogy tisztában van az ige helyével a különböző mondattípusokban. Ezt a rövid összefoglalót is egyértelműen alátámasztja, hogy a nyelvtudást a produkcióban, értékelését pedig grammatikai kritérium alapján közelítik meg, ráadásul az írott, és nem a beszélt nyelv grammatikájának megfelelően (a teszt részletes kritikáját lásd később).

A MIKA-D-teszten kívül az óvodából érkező gyerekek egy másik mérés eredményét is magukkal hozzák. A 2019/20-as óvodai évtől kezdve alkalmazzák a gyermekek német nyelvi kompetenciájának felmérésére szolgáló, országosan egységesített eszközt Ausztria-szerte. A mérőeszköznek két változata van: a BESK KOMPAKT német első nyelvű gyerekeknek, és a BESK-DaZ KOMPAKT a németet második nyelvként elsajátító gyerekeknek. A nyelvi szintmérő eszköz eredményeit tartalmazó, az iskolák felé kötelezően leadandó lap tájékoztatást nyújt a gyermek erősségeiről és a fejlesztendő területekről. A mérőeszköz részletes leírásából kiderül, hogy a gyermek produkcióját (szórend, szókincs, történetmesélés) éppúgy meg kell figyelni, mint szókincsbeli megértését, akár több éven keresztül is, minden év májusában, júniusában (Rössl-Krötzl & Breit, 2018). A MIKA-D-teszthez képest a teszt német mint második nyelvi változata jobban figyelembe veszi a második nyelv elsajátításának és a gyermek életkorának specifikumait, ugyanakkor az eredmény erősen szubjektív lehet, hiszen nem nyelvész végzettségű óvodapedagógus végzi résztvevő megfigyeléssel. A gyermek továbbtanulási esélyeit a teszt nem befolyásolja döntő mértékben, arra kizárólag a MIKA-D szolgál.

A MIKA-D-tesztre háromféle értékelés kapható: *elégtelen*, *hiányos* és *megfelelő*. Aki elégtelen vagy hiányos minősítést kap, az különleges státuszú tanulóként vesz részt az oktatásban.

A német felzárkóztató osztályok és kurzusok

A MIKA-D-teszten *elégtelen* vagy *hiányos* eredményt elérő gyermekeknek német felzárkóztatáson kell részt venniük. A kormány szándéka a német felzárkóztató osztályok és kurzusok bevezetésével deklaráltan az volt, hogy javítsa a nem német első nyelvű, főként migrációs háttérrel rendelkező tanulók oktatási esélyeit.

A német felzárkóztató osztályok nem klasszikus, életkorilag homogén osztályközösségek, hanem az adott iskolában a nyelvtudási szinthez igazított, életkorilag heterogén, szegregált nyelvtanulói csoportok (SchUG, 1. cikk 2b.§). A SchOG 1. cikk 8h.§ (2) bekezdése szerint ilyen csoport létrehozása akkor lehetséges, ha a fejlesztésre szoruló gyermekek száma az adott iskolában eléri a 8 főt. A német felzárkóztató osztály maximális létszámát a törvény nem szabályozza. A gyakorlatban úgy szervezik, hogy a nyelvi felzárkóztatásra ítélt gyerekeket az általános iskolában (1–4. osztály) heti 15, az alsó szintű középfokú oktatásban (5. osztálytól) 20 órában kiemelik saját osztályukból, és csak néhány készségfejlesztő órán (testnevelés, ének-zene) tanulnak együtt valódi osztálytársaikkal.

A német felzárkóztató kurzusok diákjai ettől eltérően alapvetően együtt tanulnak a többiekkel, a német fejlesztés leginkább a délutáni órákban történik heti 6 órában. A német felzárkóztató osztályba vagy kurzusra járó tanulók számára a németórán van a hangsúly, ezek magas óraszámából adódóan nem lehetséges, hogy a gyerekek az adott iskolai osztály valamennyi kötelező tanóráját látogassák. Mint fentebb említettük, ezeket a gyermekeket nem értéklik, és nem bizonyítványt, hanem iskolalátogatási igazolást kapnak.

A modell elvileg a német mint oktatási nyelv korai és intenzív elsajátítását célozza, hogy a programban részt vevő tanulók minél hamarabb az adott iskolatípus és szint tantervének megfelelően együtt tanulhassanak osztálytársaikkal. A törvény szerint a cél, hogy a gyermekeknek ne kelljen osztályt ismételniük elégtelen nyelvtudásuk miatt. Ugyanakkor, ahogy már írtunk róla, ez a cél nem áll összhangban azzal, hogy gyakran még a tanév végére megfelelő német nyelvi szintet elérő tanulót is évismétlésre kötelezik. A felelős minisztériumnak a német felzárkóztató osztályokról és a német felzárkóztató kurzusokról szóló, iskolaigazgatók számára készült útmutatója szerint (BMBWF, 2019) ezek az osztályok megfeleltethetők azoknak az előkészítő osztályoknak, amelyeket számos más európai országban a migrációs háttérű gyermekek számára hoztak létre. Ugyanakkor más országokban – az osztrák modellel ellentétben – nem a rendes osztálytermi tanítással párhuzamosan zajlanak ezek a felkészítő kurzusok. Ráadásul a német felzárkóztató osztályokba nem csak olyan gyerekek járnak, akik frissen vándoroltak be az országba, hanem Ausztriában született és osztrák óvodai nevelésben részesült gyermekek is (Antidiskriminierungsstelle Steiermark, 2021).

Az ukrán háborúra és a nagy számú, németül nem tudó ukrán gyermekre való tekintettel a felelős minisztérium engedélyezte az iskoláknak az eleve meglévő felzárkóztató osztályokon túl újabb német felzárkóztató osztályok létesítését, helyileg akár az iskolaépületen kívül, az iskola közelében is (BMBWF, 2022b).

A 2021/2022-es tanévben a különleges státuszú gyerekek 45,8%-a járt német felzárkóztató osztályba összesen, legmagasabb arányban a politechnikumok diákjai közül (a politechnikumba járó különleges státuszúak háromnegyede került német felzárkóztató osztályba). Nemcsak a különleges státuszt kapó diákok száma nő, hanem a német felzárkóztató osztályba járóké is: míg a 2019/2020-as tanévben az ilyen státuszú

diákok 35%-a, a következő évben 41,2%-a, tavaly pedig 45,8%-a tanult ezekben a felzárkóztató osztályokban. Ez a fővárost nem jellemzi, Bécsben az utóbbi három évben egyenletesen magas volt mind a különleges státuszú gyermekek, mind a felzárkóztató osztályokba járók száma (Statistik Austria, Schulstatistik, 2022).

A statisztikákból az is kiderül, hogy a 2020/21-ben német felzárkóztató osztályokba járók 34,5%-a a következő évben még német felzárkóztató kurzust kellett, hogy látogasson, 22,4%-a pedig maradt felzárkóztató osztályban évisméltéssel. Azaz egy év fejlesztés után a tanulók kevesebb, mint felének sikerült rendes tanulói státuszba kerülnie, tehát a német felzárkóztató osztályok bevezetése nem mondható feltétlenül sikertörténetnek (Statistik Austria, Schulstatistik, 2022).

A modell kritikája

A MIKA-D tesztelést és a német felzárkóztató osztályok tervét kezdettől fogva heves kritika fogadta a szakma és az iskolák részéről is. A sajtóban folyamatosan jelen van a német nyelvi felzárkóztató osztályok és csoportok problematikája, az iskola-vezetők és tanárok túlnyomó többsége alkalmatlannak tartja ezt a tesztelést arra, hogy egy gyermek iskolai előmeneteléről ezen teszt eredményei alapján döntsenek. A szakmai csoportok és fórumok véleményét és kritikáját azonban a minisztérium mindeddig nem vette komolyan figyelembe, így a tesztelést előíró rendelet 2018/19-es bevezetése óta a mai napig nem változott.

A MIKA-D teszteljárás kritikája

Mivel a MIKA-D teszt alapjaiban befolyásolja többek között a migrációs háttérrel rendelkező tanulók iskolai előmenetelét, szociális integrációját, későbbi elhelyezkedési esélyeit, ezért részletesen összefoglaljuk a teszteljárásról szóló kritikákat.

A teszteljárás egyik legalaposabb bírálatát a *Netzwerk SprachenRechte*² és az *Österreichischer Fachverband für Deutsch als Fremdsprache/Zweitsprache* (A Német mint Idegen Nyelv/Második Nyelv Osztrák Szakmai Szövetsége, ÖDaF) fogalmazta meg 2019-es közös állásfoglalásában. Az alábbiakban ennek a kritikának a legfontosabb pontjait tekintjük át.

A MIKA-D célját tehát a teszt kidolgozói abban látják, hogy felmérje, megfelelő német nyelvi kompetenciával rendelkeznek-e a gyermekek ahhoz, hogy követni tudják az órákat. Ezentúl rögzítik a nyelvi kompetencia a teszt szempontjából általuk lényegesnek tartott fontos indikátorait. A MIKA-D teszteljárás legfontosabb aspektusai és a hozzájuk kapcsolódó kritikák az alábbiakban foglalhatók össze:

a) A tesztformátum egy formálisan erősen kontrollált beszélgetést foglal magában a tesztet végző személy és a tesztelt személy között. A tesztelő számára pontosan előírják, hogyan fejezheti ki magát a beszélgetés alatt a gyermek előtt. Egy ilyen mereven irányított teszteljárás negatívan befolyásolhatja a gyermekek viselkedését. A gyermekek nem magától értetődően beszélgetnek olyan személyekkel, akiket nem ismernek.

² A Netzwerk SprachenRechte (Nyelvi Jogok Hálózata) különböző szakterületek (nyelvészek, didaktikusok, jogászok, politológusok, tolmácsok stb.) és intézmények (egyetemek, civil szervezetek, nyelvtanfolyam-szolgáltatók, érdekképviseletek stb.) képviselőinek hálózata. A célja a rendszeres információcserre fenntartása, interdiszciplináris projektek lebonyolítása, valamint a nyelvi jogok közbeszédben való védelme.

Ha nincs lehetőség arra, hogy a tesztvezető és a gyermek között bizalom épüljön ki, a beszélgetési szituáció során a tesztelő nehézségekbe ütközhet. Ez különösen érvényes az 1. osztályba vagy az iskolaelőkészítő osztályba történő felvételi interjúkra.

b) A MIKA-D tesztet végző személynek a gyermekkel folytatott beszélgetést egy kérdőív segítségével a teszteljárással egyidejűleg kell kiértékelnie, ami erős koncentrációs képességet és a tesztindikátorok biztos és rutinos ismeretét követeli meg. Ugyanakkor a tesztet végző személyek felkészítése és beiskolázása online formában zajlik, ami lehetlenné teszi a kompetenciáik ellenőrzését. Az online formátum a tesztelés gyakorlását nem teszi lehetővé, ezt a jelöltekre bízta. Egy ilyen online képzés teljes mértékben ellentmond a komplex tesztelési eljárások etikai szabályainak: az eredmények megbízhatósága kérdéses, ill. elég csak a hibás tesztelések következményeire gondolni. A MIKA-D megbízhatóságát kérdőjelezi meg továbbá az is, hogy a próbatesztek tapasztalatait nem lehetett megismerni, mivel ezek szinte egyidőben történtek a valódi tesztelés bevezetésével.

c) Bár az előírások szerint a tesztet végző személy bevonhat más személyt is a tesztelésbe, amennyiben bizonytalannak érzi magát ahhoz, hogy önállóan végezze el a felmérést, a teszteljárást mégis elsősorban egy személynek javasolják elvégezni. Ez nem korrekt, mivel a teszteredmények gyakorlatilag meghatározzák egy gyermek iskolai pályafutását, így fontos lenne, hogy az eljárásban legalább két személy vegyen részt.

d) A teszteljárás szerint a nyelvi kompetencia központi indikátora az ige helye a mondatban. Ezt a következővel indokolják: A német nyelvben az ige pozíciója megbízható és alaposan kutatott indikátor a nyelvi kompetencia meghatározására, ennek elsajátítása fokozatosan és megközelítőleg ugyanúgy történik minden németül tanuló gyermek esetében. Ez a megállapítás többszörösen is problémás, ugyanis a teszteljárás alapját egy elavult nyelvfelfogás jellemzi, ami a szociolingvisztika és a pragmalingvisztika eredményeit figyelmen kívül hagyja. Egy formális grammatikai kritérium helyességének kiválasztása ellentmond a nyelvelsajátítás folyamatának, tehát a gyermekek először azt tanulják meg, hogy a nyelvvel valamit ki tudnak fejezni, majd ehhez járul hozzá az, hogyan történik meg ez egy normának megfelelően. Az, hogy a tartalmi kifejezés helyett a formális helyességre teszik a hangsúlyt, hamis képet közvetít a nyelvről mint társadalmi eszközről a tesztet végző személyek – akik gyakran tanárok – számára. Ha a tesztelők erre a konkrét nyelvi indikátorra koncentrálnak, az negatívan befolyásolhatja a tesztszituációt és még jobban irritálhatja a gyermeket.

A teszteljárás nem különbözteti meg a receptív és a produktív képességeket. Ha a gyermek az igét nem a megfelelő pozícióban használja, ez még nem jelenti azt, hogy nem tudja követni az oktatás menetét.

A tesztkészítők az indikátor kiválasztását azzal támasztják alá, hogy az ige pozíciója alaposan kutatott nyelvészeti téma. Ez azonban nem ad választ arra, hogy ez miért döntő kritérium abban, hogy a gyermek tudja-e követni az oktatást. A MIKA-D-ben meghatározott kiértékelési kritériumok a gyermekkori (többnyelvű) nyelvelsajátítás komplexitásának tekintetében elégtelenek és nem vesznek figyelembe egy jelentős nyelvi potenciált, így a gyermekek számára mindennek hátrányos kihatásai lehetnek.

A MIKA-D nyelvfelfogása tehát leegyszerűsített és nem felel meg a tudományos kutatások jelenlegi állásának. A teszt megbízhatósága kérdéses, így az is, hogy a teszteredmények alapján levonható-e az a következtetés, hogy egy gyermek képes-e részt venni az iskolai oktatásban vagy nem. Mivel a próbatesztek és a rendes tesztelések

szinte egyidőben zajlottak, fontos lenne a tesztelés külső, tudományos kritériumok alapján történő validálása.

e) A teszteredmény (elégtelen, hiányos vagy elegendő) dönti el, hogy egy gyermek az iskolai oktatásban részt vesz-e vagy nem, ill. ha igen, milyen formában és milyen mértékben. Mint fent említettük, amennyiben a gyermek felzárkóztató német nyelvi osztályba kerül (heti 15 ill. 20 órában), az iskolai oktatásban való részvétele nagyon korlátozott, ha felzárkóztató tanfolyamra kerül (heti 6 órában), ez az arány magasabb lesz, ha pedig rendes tanulóként nyer felvételt, ugyanazokkal a követelményekkel kell megbirkóznia, mint a többi diáknak.

Ezzel kapcsolatban meg kell ismételni, hogy a tesztből levont eredmények nem dönthetnek egy gyermek sorsáról. Jelenleg ugyanis a MIKA-D eredményei alapján meg lehet akadályozni, hogy egy gyermek a következő osztályba lépjen annak ellenére, hogy más tárgyakból jó eredménnyel teljesít. De ugyanúgy el is veheti a gyermek-től azt a lehetőséget, hogy német nyelvből felzárkóztató oktatást kapjon.

f) A tesztet egy minisztériumi rendelet a felső tagozat 1. és 2. osztálya számára is előírja. A MIKA-D eredetileg az alsó tagozat (1–4. osztály) számára készült, felső tagozatban való használatra nem alkalmas. Sem képi anyaga, sem a nyelvtudásnak mint az oktatásban való részvétel kritériumának felmérésére nem alkalmas, a korcsoportnak sem felel meg. A tesztet végző személyek semmiféle segítséget nem kapnak azzal kapcsolatban, hogy mit kell tenniük, ha a gyermek nyelvi kompetenciaszintje a teszt által előírtaknál magasabb vagy nem felel meg a teszt indikátorainak. Az alsó tagozatosok számára készült teszt alkalmazása idősebb korosztályban ellentmond a tesztelési elveknek.

g) Az előírás szerint a teszt formátumát a tesztet végző személyeknek titokban kell tartaniuk. Ezt teljes mértékben el kell utasítani. A minisztérium részéről 2013 óta történtek erőfeszítések, hogy az óvodák és a népiskolák (*Volksschulen*, 1–4. osztály) sikeres együttműködését – nagy összegű pénzügyi támogatással is – elősegítsék. A tesztformátum titokban tartása bizalmatlanságot kelt és hátrányosan befolyásolhatja ezt a kooperációt. Kritika illeti azt a tényt is, hogy a tesztelés során semmilyen módon nem merült fel az érintett gyermekek szüleinek a bevonása ebbe a folyamatba. A teszteredmények továbbá befolyásolhatják az osztályközösségeket és a gyermekek egymással való bánásmódját, amit szintén nem szabad alábecsülni.

Összefoglalva: A MIKA-D semmilyen formában nem alkalmas arra, hogy reálisan felmérje a gyermekek arra vonatkozó német nyelvi kompetenciáit, hogy képesek-e követni az iskolai oktatást. Sokkal inkább a szegregációt támogatja, diszkriminálja és hátráltatja a gyermekeket az iskolai előmenetelükben. A MIKA-D nem azt célozza, hogy a gyermekek individuális nehézségeit könnyebben felismerjék és ezekben támogassák őket, hanem csupán oda vezet, hogy a gyermekeket – függetlenül igyekezetüktől, érdeklődési körüktől és mondanivalójuktól – leértékelik nem adekvát tesztkritériumok alapján (Stellungnahme, 2019).

A felzárkóztató oktatás és az iskolai realitás

Mivel a MIKA-D teszt és a jelenlegi, tanárok által erősen kritizált felzárkóztató oktatási formák megszüntetését vagy átalakítását a kormányzat egyelőre nem tervezi, az iskolák megpróbálják nagyvonalúan értelmezni a jogszabályi követelményeket, és

különböző trükkökkel kerülik meg a rendeletet, illetve kihasználják az iskolai autonómia által számukra biztosított szervezeti mozgásteret. Ennek eredményeként szinte minden iskolában másképp néz ki a németoktatás.

A témakör aktualitása miatt a *Bécsi Egyetem Oktatástudományi Intézete (Institut für Bildungswissenschaft der Universität Wien)* 2022 januárjában nagyszabású kutatási projektet indított *Eine multiperspektivische Studie zu den Deutschförderklassen (A német felzárkóztató osztályok multiperspektívából)* címmel, amely a nem német első nyelvű tanulók szociális, érzelmi, nyelvi és tanulmányi fejlődését vizsgálja a különböző oktatási keretek (német felzárkóztató osztályok, német felzárkóztató kurzusok, az osztályban folyó oktatás) között.

Az egész Ausztria területén elvégzett – nem reprezentatív – kérdőíves felmérés szerint a megkérdezett iskolaigazgatók 78%-a bevezette az iskolájában a felzárkóztató oktatás valamelyik formáját, azonban egyharmaduk nem tartja magát azokhoz a minisztériumi előírásokhoz, amelyek szabályozzák, hogyan kell egy ilyen felzárkóztató osztályt/kurzust létrehozni. Az iskolavezetők több mint a fele szerint iskolájuk nem rendelkezik az előírások megvalósításához sem megfelelő tantermi infrastruktúrával, sem pedig elég pedagógussal. Az előírt óraszámokat sem tudják teljes egészében megtartani. Az iskolák – néha kényszerű – megoldásai hátrányosan is érinthetik a migrációs háttérű gyermekeket. A felmérésben megkérdezett igazgatók egyötöde a különleges státuszú, tehát nem elégséges német nyelvtudással rendelkező gyerekeket azonnal iskolaelőkészítő osztályba (*Vorschulklasse*) és nem német felzárkóztató osztályba írta. Az iskolaelőkészítő azonban nem a nyelvi felzárkóztatást szolgálja, hanem azokat a még nem iskolaérett gyermekek számára hozták létre.

A felzárkóztató osztályok az ott tanuló gyermekek számára szociális kirekesztettséggel is járnak, mert nyelvtudásuk alapján különböző életkorú és nyelvi kompetenciájú társaikkal tanulnak együtt, nincs lehetőségük az életkoruknak megfelelő osztályközösségbe beilleszkedni.

A megkérdezett tanárok több mint kétharmada elutasítja német felzárkóztató osztályokat, helyette a közös oktatáson alapuló modellek mellett teszik le a voksukat. A felzárkóztató osztályokban és kurzusokon tanító tanárok több mint a fele kétségbe vonja ezen oktatási formák etikai szempontú korrektségét is. A MIKA-D teszteljárás értelmét közel egyharmaduk kérdőjelezi meg. Egynegyedük nem tartja világosnak azokat a kritériumokat, amelyek alapján eldől, melyik gyermeknek kell elvégeznie a MIKA-D tesztet. Túlnyomó többségük nem tartja megfelelőnek a MIKA-D-tesztet arra, hogy ennek alapján állapítsák meg, melyik gyerek képes követni az oktatást. Az osztályismélteléseket pedig kifejezetten károsnak tartják a gyermekek szempontjából. (Kontrast, 2020; OnlineErhebung, 2023; Der Standard, 2023)

A fent említett nagyszabású projekt keretén belül 2022 októberében egy újabb kutatás indult, amely kifejezetten az ukrán gyermekek és fiatalok ausztriai iskolai beilleszkedését vizsgálja (*Neu in Wien – Eine Studie zu den Chancen und Herausforderungen der schulischen Eingliederung ukrainischer Kinder und Jugendlicher/ Újonnan érkezettek – Tanulmány az ukrán gyerekek és fiatalok iskolai integrációjának lehetőségeiről és kihívásairól*). A projekt során interjúkat készítettek/készítettek az iskolavezetőkkel és azokkal a tanárokkal, akik olyan osztályokban tanítanak, amelyekben Ukrajnából menekült gyermekek is tanulnak. Az eddigi interjúk hasonló

problémákat tártak fel, mint a korábbi kutatások: hiányoznak a kvalifikált (német mint második nyelv szakos) tanárok az oktatásból. Az ukrán gyermekeket elsősorban azok a pedagógusok oktatják, akik rendelkeznek ukrán vagy orosz nyelvi kompetenciával, némettanári végzettségük van, vagy egyszerűen önkéntesen szeretnék támogatni a menekült gyermekeket.

Ahogy a MIKA-D és az ahhoz kapcsolódó rendeletek esetében is láthattuk, az iskolák most is megpróbálnak individuális megoldásokat találni a kihívásokra: az ukrán gyermekek többségét rendes tanulói státuszba veszik fel az iskolák, de a németóráik száma eltérő (a megkérdezett tanárok szerint a németet magas óraszámban tanuló gyermekek szociális-érzelmi veszteségeket szenvedhetnek el, mivel az iskolaidő nagy részét külön töltik az osztályuktól). Van olyan iskola is, ahol az ukrán gyermekeket a más első nyelvű gyermekek német felzárkóztató osztályán belül együtt tanítják.

A pedagógusok többsége szerint elegendő megfelelő tananyag áll rendelkezésükre, de fontosnak tartanak a gyermekek érzelmi-szociális fejlődése és integrációja miatt a németórák redukálását vagy délutáni időpontba való áttételét.

Az integrációs rendelet és az iskolai gyakorlat tehát gyakran nincs összhangban egymással, illetve az iskolák megpróbálják a saját lehetőségeiken belül és a saját elképzeléseik mentén viszonylag flexibilisen megoldani a bevándorló-gyermekek oktatását. A nyelvi szintfelmérés módszereivel az iskolaigazgatók és a tanárok túlnyomó többsége nem ért egyet. A migrációs háttérű – ezen belül az ukrán – tanulók felzárkóztató oktatási formáinak problémái hasonlóak. Az ukrán gyermekek esetében annyi a különbség a többi migrációs háttérű gyermekhez képest, hogy őket nem kötelezik osztályisméltásra. (Neu in Wien, 2022)

Összegzés

Összességében elmondható, hogy az osztrák szövetségi kormány számos intézkedést hozott a közelmúltban a migrációs háttérű tanulókkal kapcsolatban, rengeteg energiát fektetve egy működő nyelvi integrációs modell létrehozásába: kidolgoztatták az óvodás és iskolás csoportok számára a nyelvi mérőeszközöket, amellyel a pedagógusok rendszeresen végzik a nem német első nyelvű tanulók mérését. Törvényileg elrendelték a német felzárkóztató osztályok és kurzusok létesítését. Mindezeket a rendeleteket az Ukrajnából menekült több mint 10 ezer gyermekre is alkalmazták, az integráció jelszavát zászlójukra tűzve, a valódi integráció lehetőségét azonban sajnos nem teljes mértékben biztosítja, a szakma és az érintettek véleményének figyelembevételére, és olykor a feltételek biztosítása nélkül.

A kidolgozott nyelvi teszt nem tükrözi a nyelvészet mai eredményeit, számos ponton javításra szorulna, holott ez a gyermekek nyelvtudásának egyetlen fokmérője. A különleges státusz stigmát jelent, gyakran inkább növeli az érintett tanulók hátrányát. Az évisméltési kötelezettség túlkoros, motiválatlan tanulókat eredményezhet, akiknek szociális integrációja az állandóan változó környezet miatt jóval nehezebb. A német felzárkóztató osztályok nem feltétlenül váltották be a reményeket, a várakozáshoz képest kevésbé hatékonyak, az ide járó tanulók felét nem juttatják el arra a német nyelvi szintre, hogy képességeiknek és korosztályuknak megfelelő iskolai szinten normál státuszú tanulóként tanulhassanak.

A hatalmon lévők nyelvi ideológiája, a törvények, rendeletek szegregáló gyakorlata és olykor a nyelvi alapon történő diszkrimináció szembemegy a realitással: Ausztria multilingvális és multikulturális ország, ahol a tanulók jóval több mint negyede nem az állam hivatalos nyelvét beszéli elsődlegesen az otthoni környezetében. Különösen igaz ez a fővárosra, ahol minden második tanulónak nem német az első nyelve.

A folyamatosan változó többnyelvű környezetben a törvényhozók ugyan elvben elismerik a többnyelvűség létjogosultságát és előnyeit, de ahogyan számos más EU-s országban, valójában Ausztriában sem a plurilingvális kompetenciából indul ki a nyelvpolitika, hanem a nemzeti nyelv elsajátítása az integráció kritériuma. Az individuum nyelvi repertoárja jóval komplexebb, mint az ideális, több nyelvet folyékonyan beszélő és író egyén többnyelvűsége. A valóságban az individuum nyelvtudása részben fragmentált nyelvtudásból áll össze, különböző nyelvek és nyelvi variánsok összessége, ami folyamatosan változik (Stevenson, 2011, pp. 18–20). Így a német mint oktatási nyelv erőteljes középpontba állítása nem feltétlenül tudja szolgálni a nem a németet első nyelvként beszélő diákok, köztük az Ukrajnából menekült tanulók továbbtanulási, majd elhelyezkedési esélyeit. Többek között erre a problémára hívták fel a figyelmet az úgynevezett Bécsi nyelvpolitikai tézisek megfogalmazói is a Némettanárok XVII. Nemzetközi Találkozóján (Idt, 2022).

A szakma és az oktatás résztvevői kezdetektől fogva tiltakoznak a politikai indíttatású intézkedések ellen, más formában (többtanáros modellben, illetve integrált csoportokban) képzelik el a migrációs háttérű tanulók integrációját. Ugyanakkor jelenleg nincs törvényhozói szándék a változtatásra, és hiányoznak a speciális helyi viszonyokra (például külön a fővárosra) kidolgozott, jól működő modellek és ezek tárgyi feltételei (tantermek, képzett és tisztességesen megfizetett német mint második nyelv szakos fejlesztő tanárok).

IRODALOM

Szakirodalom

- Eder, I. & Griesmayr, C. (2020). *MIKA-D Messinstrument zur Kompetenzanalyse – Deutsch*. Bundesinstitut für Bildungsforschung, Innovation & Entwicklung des österreichischen Schulwesens. https://www.iqs.gv.at/_Resources/Persistent/53c764f618398b7f9f9b2c74968b6a5b8123a033/MIKA-D_Linguistische_Grundlagen.pdf (2023.09.27.)
- Faßmann, H. (2016). Zuwanderung nach Österreich. Integrationspolitische Herausforderungen. *Österreichische Religionspädagogisches Forum*, 24(2), 9–15. <https://doi.org/10.25364/10.24:2016.2.2>
- Glaboniat, M. (2020). MIKA-D. Eine Betrachtung aus testtheoretischer Perspektive. *Informationen zur Deutschdidaktik – Zeitschrift für den Deutschunterricht in Wissenschaft und Schule 2020 (4)*. Innsbruck, Wien, Bozen, StudienVerlag. 61–73.
- Hardi, T. & Patay, T. (2018). Bevándorláspolitikai és többszintű kormányzás: osztrák tapasztalatok. *Tér és Társadalom*, 32(4), 135–150. <https://doi.org/10.17649/TET.32.4.3072>
- Rössl-Krötzl, B. & Breit, S. (2018). *Anleitung zum BESK-DaZ KOMPAKT. Beobachtungsbogen zur Erfassung der Sprachkompetenz in Deutsch von Kindern mit Deutsch als Zweitsprache – KOMPAKT*. Bundesinstitut für Bildungsforschung, Innovation & Entwicklung des österreichischen Schulwesens https://www.bmbwf.gv.at/dam/jcr:bb86573f-8795-4995-866a-1474041546fc/Anleitung_BE-SK-DaZ-Kompakt_final_k.pdf (2023.09.27.)

- Stevenson, P. (2011). Migration und Mehrsprachigkeit in Europa: Diskurse über Sprache und Integration. In Eichiger, Ludwig M., Plewnia, A. & Steinle, M. (Hrsg.), *Sprache und Integration. Über Mehrsprachigkeit und Migration* (pp. 13–27). Narr Verlag.
- Werlberger, S. C. (2020). *Zweitspracherwerb in der Deutschförderklasse – ein Erfolgsmodell?* Karl-Franzens-Universität. Graz. <https://unipub.uni-graz.at/obvugrhs/content/titleinfo/5370225/full.pdf> (2023.09.27.)

Elektronikus források

- Antidiskriminierungsstelle Steiermark (2021). *Stellungnahme zur Sprachstandsfeststellung durch MIKA-D Test in Schulen*. <https://www.antidiskriminierungsstelle.steiermark.at/cms/beitrag/12902137/173602996> (2023.09.27.)
- APU (2023). *Rund 13.000 ukrainische Kinder in österreichischen Schulen* <https://science.apa.at/power-search/7905934988214525349> (2023.09.27.)
- Asylgesetz (2005). <https://www.ris.bka.gv.at/GeltendeFassung.wxe?Abfrage=Bundesnormen&Gesetzesnummer=20004240> (2023.09.29.)
- BMBWF (2018). *Informationen zum verpflichtenden Einsatz des Instruments zur Feststellung des (außer-)ordentlichen Status in Deutsch ab April 2019 (MIKA-D)* https://www.bmbwf.gv.at/dam/jcr:5b47b2c8-1c86-4617-921f-20f70ef3e102/mika_d_erlass_20181214.pdf (2023.09.27.)
- BMBWF (2019). *Deutschförderklassen und Deutschförderkurse Leitfaden für Schulleiterinnen und Schulleiter*. <https://www.bmbwf.gv.at/dam/jcr:f0e708af-3e17-4bf3-9281-1fe7098a4b23/deutschfoerderklassen.pdf> (2023.09.27.)
- BMBWF (2022a). *Drittes Informationsschreiben zur Ukraine-Krise: Österreichische Schulpflicht, Teilnahme am ukrainischen Schulunterricht*. https://www.bildung-vbg.gv.at/dam/jcr:c2be993d-e36b-49db-a17f-2c272391d307/Infoschreiben_Ukraine_Ausgabe_3.pdf (2023.09.27.)
- BMBWF (2022b). *Ukrainische Schülerinnen und Schüler an österreichischen Schulen*. https://rundschriften.bmbwf.gv.at/media/2022_18.pdf (2023.09.27.)
- Der Standard (2023). *Ministerium will ukrainische Schüler mit positivem Deutschtest doch aufsteigen lassen*. <https://www.derstandard.at/story/3000000176523/ministerium-arbeitet-an-aufstiegsl-246sung-f252r-ukrainische-sch252ler> (2023.09.27.)
- Der Standard (2023). *Jede dritte Schulleitung hält sich bei Deutschklassen nicht an Vorgaben*. <https://www.derstandard.at/story/3000000176300/dfk> (2023.09.29.)
- Fremdenpolizeigesetz (2005). <https://www.ris.bka.gv.at/GeltendeFassung.wxe?Abfrage=Bundesnormen&Gesetzesnummer=20004241> (2023.09.29.)
- Idt (2022). *Wiener Thesen zur Sprachenpolitik*. https://www.idt-2022.at/dl/mKnoJmoJKLLJqx4KJKJmMJ-nmL/Wiener_Thesen_zur_Sprachenpolitik_IDT2022_Kurzfassung_20220820_pdf (2023.12.11.)
- Integrationsgesetz (2017). <https://www.ris.bka.gv.at/GeltendeFassung.wxe?Abfrage=bundesnormen&Gesetzesnummer=20009891> (2023.09.29.)
- Kontrast (2020). *Deutschförderklassen funktionieren nicht: 80 Prozent der Lehrer sind gegen getrennten Unterricht*. <https://kontrast.at/deutschfoerderklassen-kritik/> (2023.09.29.)
- MIKA-D (2022). *MIKA-D Kompetenzialelemző mérőeszköz – német nyelv. Tájékoztató szülők és gondviselő személyek számára*. IQS – Institut des Bundes für Qualitätssicherung im österreichischen Schulwesen. https://www.iqs.gv.at/_Resources/Persistent/96e4d9cf65f7e5a867636de6f844c6fb843cc5b1/Elterninfo_Ungarisch_MIKA-D_allgemein_2022.pdf (2023.09.27.)
- Neu in Wien (2022). *Neu in Wien - Eine Studie zu den Chancen und Herausforderungen der schulischen Eingliederung ukrainischer Kinder und Jugendlicher*. <https://lehrerinnenbildung.univie.ac.at/arbeitsbereiche/bildungswissenschaften/forschungsprojekte/laufende-projekte/neu-in-wien/> (2023.09.29.)
- Niederlassungs- und Aufenthaltsgesetz (2005). <https://www.ris.bka.gv.at/GeltendeFassung.wxe?Abfrage=Bundesnormen&Gesetzesnummer=20004242> (2023.09.29.)

- ORF (2023). *Gesetz lässt Hunderte ukrainische Schüler sitzen bleiben*. <https://orf.at/stories/3321724/> (2023.09.27.)
- OnlineErhebung (2023). *Umfrage zu Deutschförderklassen in Österreich*. https://dfk-studie.univie.ac.at/fileadmin/user_upload/p_dfk_studie/Ergebnisse_OnlineErhebung_DFK_Juni23.pdf (2023.09.29.)
- ÖDaF (2018). *Stellungnahme des Österreichischen Verbands für Deutsch als Fremdsprache/ Zweitsprache (ÖDaF) zu den Lehrplänen für Deutschförderklassen in Volksschulen, Sonderschulen, Neuen Mittelschulen sowie allgemein bildenden höheren Schulen*. https://www.oedaf.at/dl/srOMJKJmoKJqx4KJK/Stellungnahme_O_DaF_Lehrpla_ne_Deutschfo_rderklassen_20180823.pdf (2023.09.27.)
- ÖIF (2023a). *Über den ÖIF*. <https://www.integrationsfonds.at/der-oeif/ueber-den-oeif/> (2023.09.29.)
- ÖIF (2023b). *Österreichischer Integrationsfonds Förderrichtlinie Individualförderung Deutschkurse*. https://www.integrationsfonds.at/fileadmin/user_upload/Foerderrichtlinie_Individualfoerderung_V14.pdf (2023.09.29.)
- Pressemitteilung Migration (2023). *Mehr als ein Viertel der Bevölkerung hat Wurzeln im Ausland*. <https://www.statistik.at/fileadmin/announcement/2023/08/20230824MigrationIntegration2023.pdf> (2023.09.27.)
- Pressemitteilung Schulstatistik (2022). *Gesamtzahl der Schüler:innen zu Beginn des Schuljahres 2021/22 leicht gesunken*. https://www.statistik.at/fileadmin/announcement/2022/12/20221214Schulstatistik2021_22.pdf (2023.09.27.)
- Schulorganisationsgesetz (1962). <https://www.ris.bka.gv.at/GeltendeFassung.wxe?Abfrage=Bundesnormen&Gesetzesnummer=10009265> (2023.09.27.)
- Schulpflichtgesetz (1985). <https://www.ris.bka.gv.at/GeltendeFassung.wxe?Abfrage=Bundesnormen&Gesetzesnummer=10009576> (2023.09.27.)
- Schulunterrichtsgesetz (1985). <https://www.ris.bka.gv.at/GeltendeFassung.wxe?Abfrage=Bundesnormen&Gesetzesnummer=10009600> (2023.09.27.)
- Statistik Austria Schulstatistik (2022). https://www.statistik.at/fileadmin/pages/443/5_-_Schueler21_Sprachen_Staaten.ods (2023.09.27.)
- Statistisches Jahrbuch (2023). *Migration & Integration. Zahlen, Daten, Indikatoren. STATISTIK AUSTRIA*. Wien. https://www.statistik.at/fileadmin/user_upload/MIG2023.pdf (2023.09.29.)
- Stellungnahme (2019). *Stellungnahme des Netzwerke SprachenRechte und des Österreichischen Verbands für Deutsch als Fremd- und Zweitsprache (ÖDaF) zum Einsatz von MIKA-D (Messinstrument zur Kompetenzanalyse – Deutsch) (nach SCHUG § 4 Abs. 2a)* https://www.oedaf.at/dl/NpkNJKJm-KMJqx4KJK/Stellungnahme_MIKA-D_NWSR_OeDaF_final.pdf (2023.09.29.)

School and linguistic integration of learners with a migration background in Austria with a look at the school education of Ukrainian children

In this study we offer a brief overview of the history of migrants to Austria and their current situation as well as of its legal and institutional background. The study gives a detailed account of the linguistic and cultural integration of schoolchildren. As is the case in numerous other countries as well, in Austria the question of integration is above all centred on the acquisition of German, thus emphasis is placed on the possibilities of achieving linguistic integration. We will outline the relevant laws and regulations with particular regard to the situation of Ukrainian children. In addition to this presentation, the impact of the institutional practices coming into effect starting from the school year 2018/2019 and primarily due to political decisions (tests to measure German language competency, remedial German language school classes and courses) will be discussed, as well as criticisms voiced both by those active in teaching and experts.

Keywords: Austria, linguistic integration, German language test, remedial German school classes and courses, Ukrainian learners